

Ahlqvistin matkassa

AUG. AHLQVIST *Muistelmia matkoilta Venäjällä 1854–1858*. Toimittanut Ilmari Vesterinen. Karisto, Hämeenlinna 1986. 311 s.

August Ahlqvist tunnetaan yleisesti suomen kirjakielen kehittäjänä ja oman aikansa merkittävänä kulttuurivaikuttajana, mutta vähemmälle huomiolle ovat jääneet hänen useat suomensukuisten kansojen pariin tekemänsä tutkimusmatkat. Kielellisenä tutkimusmatkailijana hän kuuluu samaan tienavaajien joukkoon Sjögrenin ja Castrénin kanssa. Ahlqvistin matkamuistelmät ilmestyivät vuonna 1859. Teos oli ensimmäinen suomenkielinen matkakirja, ja se sisältää kuvaukset matkoilta Viipurin läänin eteläosaan 1854, Aunukseen 1855, Itä-Venäjälle 1856–57 ja Siperiaan 1858. Kirja ei ole yhtäjaksoisen kirjoitusrupeaman tulos, vaan se koostuu Ahlqvistin matkalta lähettämistä kirjeistä, jotka julkaistiin alun perin Suomi-aikakauskirjassa ja Suomettaressa. Osa niistä on osoitettu matkat rahoittaneelle yliopiston konsistorille. Matkakirja on näin ollen tyyllitään ja asiasisällöltään jossain määrin epäyhtenäinen. Teoksen vuonna 1986 ilmestyneen uusintapainoksen eroina alkuperäiseen ovat vain Ilmari Vesterisen kirjoittama 13-sivuinen johdantoluku »August Ahlqvist Venäjällä» sekä kuvitus, joka jää tekstiin nähden valitettavan

irrationalseksi, ja kirjasinlaji. Johdantoluvussa lukijalle esitellään suurin linjoin Ahlqvistin tutkimusmatkat ja hänen tutkimansa sukukansat.

Matkamuistelmien on selvästi kirjoitettu suurelle yleisölle: kielitieteellistä aineista kirjassa on vain nimeksi. Yhtenä tavoitteena Ahlqvistilla on epäilemättä ollut suomenkielisen kansanosan valistaminen välittämällä heille heidän omalla kielellään tietoa sukukielistä ja -kansoista. Matkoillaan Ahlqvistilla ovat kuitenkin tieteelliset tarkoitukset aina olleet ensisijaisia (»tekijä ei ole koskaan pitänyt matkojensa kertomista muuna kuin hyvin vähäisenä syrjä-asiana»). Aloillaan ollessaan hän on keskittynyt keruutyöhön, ja matkakuvausten kirjoittaminen on saanut jäädä tieteellisen puurtamisen lomapaikkoihin. Ahlqvistin tutkimusmatkailu juontuu ajan yleisestä aatteellisesta ilmapiiristä. Suomalais-ugrilaisien kielten sukulaisuus oli havaittu, mutta niiden suhteiden tarkempaa selvittelyä varten tarvittiin aineistoa. Ahlqvist pyrki suuntaamaan matkansa sellaisten kansojen pariin, joiden mailla hänen esikuvansa Sjögren ja Castrén eivät olleet käyneet.

Ahlqvistin tieteelliset päämäärät olivat monipuoliset. Viipurin läänissä ja Aunuksessa matkatessaan hänellä oli tavoitteena paitsi runonkeruu myös »kielimurren tutkiminen». Lisäksi hän keräsi matkoillaan runsaasti kansatieteellistä aineistoa. Etäsukukielistä Ahlqvist tutki mordvaa, tšeremisiä, vogulia ja ostjakkia sekä turkkilaisista kielistä tšuvassia ja tataaria. Varsinkin tšuvassin tutkijana Ahlqvistin ansiot ovat merkittävät: hän muun muassa oikaisi tuolloin vallinneen käsityksen, että tšuvassi olisi suomalais-ugrilainen kieli. On selvää, että Ahlqvistin matkojen tieteelliset tulokset eivät aivan yllä myöhempien tutkijoiden saavutusten tasolle, mutta hänen merkityksensä sukukieltemme tutkimuksen tienraivaajana on kiistaton.

Ahlqvistin matkakirja sisältää sukukansojemme elämän ja tapojen kuvausta, humoristisesti kerrottuja tarinoita ja

sattumuksia sekä mielenkiintoisia ihmiskuvia. Matkoillaan Ahlqvist törmäsi samoihin vaikeuksiin kuin muutkin tuon ajan Venäjällä liikkuneet muukalaiset: olojen kurjuuteen, matkanteon hankaluuksiin, ihmisten epäluuloisuuteen ja vilpillisyyteen, virkamiesten mielivaltaisuuteen, ylipäänsä vieraisiin tapoihin ja elämänasenteisiin. Ahlqvist korostaa pyrkineensä objektiiviseen kuvaukseen, mutta kirjaa lukiessa herää kuitenkin epäily, että tekstiin on päässyt jonkin verran tarttumaan myös subjektiivisia sävyjä.

Ahlqvistin savolaisväritteinen lavean selkeä sanonta on mukavaa luettavaa. Esipuheessa hän tosin valittaa, kuinka vaikeaa tuolloin vielä sivistyskielenä nuoren ja vakiintumattoman suomen kirjallinen käyttely on. Kyseessä onkin samalla antoisa kielellinen dokumentti vähän tutkitulta varhaisnykysuomen kaudelta, jolloin kirjasuomi vasta etsi nykyisiä uriaan. Paikoin kirjassa kieli tuntuu peräti kiinnostavammalta kuin rönsyilevä ja pullisteleva asiasisältö.

On kummallista, että itäiset sukukansamme eivät nykyisin näytä olevan yhtään sen helpommin tavoitettavissa kuin viime vuosisadallakaan, vaikka monien Ahlqvistin aikaisten vastusten luulisi jo väistyneen. Toivottavasti uusi avoimuuspolitiikka avaa meikäläisille tutkijoille jälleen ovet kaukaisempienkin kielisukulaistemme pariin, jotta Suomessa harjoitettuun fennougristiikkaan olennaisena osana kuuluva matkakirjaperinne ei pääsisi tyystin sammumaan. Aivan uusia mahdollisuuksiahan suo nykyinen kirjapainotekniikka, jota on loisteliaalla tavalla hyödynnetty esimerkiksi Helmi ja Pertti Virtarannan viimeisimmissä, kolsoti valokuvia sisältävissä Karjalan-matkakirjoissa.

Tavallinen suomalainen ei tiedä tarpeeksi suomalais-ugrilaisista kansoista ja niiden nykytilasta, mutta tätä tiedonpuutetta ei ilmeisesti ole tiedostettu. Kansantajuisilla matka- ja kansankuvauksilla olisi varmasti lukijoita. Sukukansojen nykyolojen dokumentointi on

ajankohtaista nyt jos koskaan, sillä huoli vähemmistökielten olemassaolosta kangasteli jo Ahlqvistin mielessä; tšuvassin kielen tulevaisuutta hän maalailee tällä tavoin: »Näin ei tällä kurjalla kielellä ihmisen katsoessa näytä olevan muuta tulevaisuutta kuin unhotuksen, ja ynseä-mielinen voipi tätä miettiessään johtua kysymään: mitä on se maa-ilmasa toimittanut, vai sitäkö vasten sen Luoja vaan on luonutkin, säännöllänsä täyttämään muutamia lehtiä tarkistelevan kielen-tutkijan säilyissä?» Tässä on miettimisen aihetta kaikille kielentutkijoille.

VESA KOIVISTO